

26 Eylül 1967

Aksam (İstanbul)

SANAT

Festival Tiyatrosu

Hayati Asilyazıcı

Aziz NESİN

Yargıcılar Kuruluna bejendirme, ilk çabalam oluyor.

olmak zorundadır
zarar ve tektisi ger

BROOK yerlerde, gençlik tiyatroları arasında uluslararası tiyatro festivalleri düzenleniyor. Türkiye Millî Tiyatro Federasyonunun on iki yıl önce başladığı ve artık İstanbul geleneklerinden biri olan Kültür Senliği, bu yılki adıyla Evrensel Barış Senliği de, içine aldığı uluslararası gençlik tiyatroları yarışmasıyla, bu ünlü festivallerden biridir.

Bu yılki festival, barm o-laylar yüzünden, tam argo deyişle festival içinde festival oldu. Bu olaylar dan biri, İstanbul Gümrüğünde, Polonyanın Kalambur Tiyatrosunun basına getirilmesidir. Çağrılı olarak İstanbul'daki Evrensel Barış Senliğine katılan Kalambur Tiyatrosunun dekor, kostüm ve aksesuarları, İstanbul Gümrüğünden çıkarılmamıştır. Çünkü, İstanbul Gümrüğü ilgilileri, barış Senliğine çağrılı olarak Polonyadan gelen Kalambur Tiyatrosu oyuncu ve yönetmenlerinin bu dekor, kostüm ve eşyaları İstanbul'da satabileceklerini düşünmüş ve bunu önlemek için de —herhalde mevzuat hazretlerinin uygun olarak— Gümrüğe on dört bin lira yatırılmasını istemiştir. Bu eşyalar, Gümrüğe cumartesi günü gelmiş ve cumartesi öğleden sonra bankalar ve resmi yerler de kapalı olduğundan, bu on dört bin lira sağlanıp yatırılmamış ve bir üniversite tiyatrosu olan Kalambur Tiyatrosunun dekor ve kostümleri gümrükten kurtarılamamış Gümrük yetkilileri, Polonyanın İstanbul Konsolosunun verdiği güvenliği de yeterli bulmamışlardır. İşte bu yüzden, önceden düzenlenmiş programa göre, aynı günün akşamı oyununu verecek olan Kalambur Tiyatrosu, oynayacağı iki oyundan birini oynayamamış, öbürü olan «Kel Sarkici» yı da, kostümsüz ve dekorsuz oynamak zorunda kalmıştır.

Derece alanlar

Uluslararası yarışmaya katılmış bir tiyatro için bu, bir şanssızlık değil, büyük bir haksızlıktır. Yargıcılar kurulunda bulunan Türkler için de çok utanılabilir bir durumdur. Yargıcılar Kurulunun Türk üyeleri, yabancı üyelerle, üzüntülerini bildirdiler. Sekiz yabancı tiyatro adamı, Türk üyelerle birlikte, Senlik sonucunu yansıtan raporlarında, bu durumu ve anlayışsızlığı resmi olarak protesto ettiler.

İstanbul 1967 Barış Senliğine, dört Yugoslav, bir Polonya, bir İtalyan, üç Türk Tiyatrosu katıldı. Yargıcılar Kurulunun oylaması çok tartışmalı geçti. Yargıcılar Kurulu, yarışmaya katılan tiyatroların oyun ve oynayışlarını genellikle başarılı ve yeterli bulmadı. Birara, birinciliğin boş bırakılıp, ikincilikten sonra derecelerin verilmesi bile söz konusu oldu. Bu genel başarısızlık da Yargıcılar Kurulu raporunda belirtildi.

Birincilik, Yugoslavyanın SEK Tiyatrosuna verildi. SEK (Zagreb) Tiyatrosu John Arden'in (Sanat uzun, hayat kısa «Ars longa, vita brevis») adlı kısa oyununu sahneledi. Bu, antimilitarist bir oyundu, barış Senliğine uygun düşüyordu. Ancak, soyut olarak bir antimilitarizm olumlu sayılamaz. Nitekim bugün Viyetnam'da, bizim Kurtuluş Savaşımız sırasında Türkiye'de, İkinci Dünya Sa-

vası arasında Yugoslavyada, antimilitarizm hiç de olumlu değildir. John Arden'in bu kısa oyunu, belli zaman ve belli yere oturtulmamış, hedefi de belli olmayan bir militarizm allegorisiydi. Tektis böyleydi ama, SEK yönetmenleri bu oyunu, müzik, dekor, kostüm, aksesuar ve aksiyonla fasizmi yeren, alaya alan bir antimilitarist oyun biçimine sokmuşlardı. Yerli ve kendilerinden bir yazardan değil de, bir yabancı yazarın oyununu seçmiş olmaları da, aleyhlerinde bir nokta olduğu halde, bu olumlu yorumları ve iyi oynayışları birincilik kazanmalarını sağladı.

İkinçilik yine Yugoslav Tiyatrosu, Sevas Kudacena (Belgrad) tiyatrosuna, «İsaldan sonra 1967 de biz» adlı oyun için verildi. Bu oyunu, tiyatroların yönetmen ve oyuncularını ortaklaşa yazmışlardı. Oynanışın ertesi günü yapılan tartışmada kendi söylediklerine göre, bu oyunun bir sürekliliği vardı. Yanlı kesin bir tekste bağlı değildiler. Oyunun genel çizgisine uygun olarak ortaya çıkan her yeni olay, oyuna sonradan katılıyordu. Sözden çok, görüntüye dayanan bir oyundu. Oyunun dilini bilmeyen seyircinin de oyunu anlaması, böylece kolaylaştırılmıştı. Birçok aktüel olaylar oyuna sokulmuştu. Söylediklerine göre, değişkenliği ve sürekliliği olan bir oyundu. Bazı bölümler çıkarılıp, oyuna gerekli görülen yeni bölümler eklenebilirdi.

Üçüncülüğü Polonya Kalambur Tiyatrosu aldı. Bu tiyatro, dekor ve kostümleri olmadığından, Jonass Kofta'nın «Fata Mrganas» oyununu oynayamadıkları halde, kostümsüz ve dekorsuz olarak, İonescu'nun «Kel Sarkici» suni öyle olağanüstü bir başarıyla oynadıkları ki, Yargıcılar Kurulu, Kalambur Tiyatrosuna üçüncülüğü verdi.

Bütün dereceler, tartışmalar sonunda ve oy çoğunluğuyla verildi. Yalnız tartışmasız olarak ve oybirliğiyle tek karar verildi: Adana Sanat Tiyatrosuna 'Ağal Dünya oyunu için özel mansiyon verilmesi... Bu, yerli ve özellikle yabancı Yargıcılar Kurulu üyelerinin oybirliğiyle yargısıydı.

Adana Sanat Tiyatrosunun oyunu, teknik olarak çok zayıf, oynayış yetersizdi, sahneye koyuşta acemilikler vardı. Dahası, buna bir oyun bile denilemezdi, bir sahne gösterisiydi. Böylesi ken, su nedenlerle değerlendirildi. Oyunda çok olumlu bir öz bulunması, çok büyük çabayla oynanış ve tiyatro gelenekleri çok zayıf bir bölgenin tiyatrosu olması... Ve büyük bir içtenlikle, canlılıkla oynanış...
Yeni bir

Tiyatro türü mü?

Öyle görünüyor ki, bu uluslararası tiyatro festivallerinin sayısı gittikçe artacak. Bunun sonucunda, belki de, festival tiyatrosu diye bir yeni tiyatro türü ortaya
(Devamı 7. sayfada)

çıkacak. Böyle bir türün belirlenmesi şimdiden görülmüyor. Gün ki, festivale katılan her gençlik tiyatrosunun amacı derece almak olduğuna göre, kendilerini, oyunlarını ve oynayılarını Yargıcılar Kuruluna beğendirmek, ilk çabaları oluyor.

Hangi tiyatro ve oyunların derece almak şansı olduğu üstüne şöyle bir düşünelim:

1 — Yargıcılar Kurulu üyeleri, uluslararası tiyatro festivallerine katılan tiyatrolardan genellikle, o ülkelerin özelliğini yansıtan oyunlar bekliyor. Bu özellik, salt o toplumun ya sayısı özelliği değil, aynı zamanda tiyatro biçimi özelliği, sahneye koyuş ve oynayı özelliğidir de... Yani, kısacası, o ülkenin özde ve biçimde ulusal özelliği. Diyelim, Yargıcılar Kurulundan bir Fransız tiyenin, bir Festivale katılan bir Türk tiyatrosundan beklediği herhangi bir oyunu, Fransızlar gibi, hattâ onlardan üstün oynaması değildir. Ne var ki, bu çok yerinde istek, bazı kolaylık ve ucuzluklara, dahası kurnazlıklara yol açıyor. Bir yabancı, başka bir ülkenin ulusal nitelikleriyle, «exotisme» i, şaşılmalı olanı, «excentricus» i birbirinden ayırması olanaksızlığa varan bir zorluktur. Bu zorluk, değerlendirmede yanlıglara götürebilir.

2 — Oyunun ulusal özellik taşınması, yerli oyun yazarlarının seçimine şans tanımış oluyor. Bu, iyi bir şeydir. Ne var ki, yerli yazarın oyununu yabancı seyirci ve yargıcılar kuruluna aktarmak çok zordur. Çünkü, dile dayanan oyunu, yabancılar anlayamazlar. Eldeki, oyun özeti, oyunun bütününe vermeye yeterli değildir. Bu durumda, festivale katılan tiyatrolar, iki yol seçiyorlar; ya herkesin bildiği oyunları, ya klâsikleri oynamak yada sözden çok göze seslenen görsel oyunları yeğlemek... Festivalerde derece almak isteyen tiyatrolar başka türü yapamaz. Nitekim, İstanbul Barış Şenliğinde birinciliği alan SEK tiyatrosu, bir Yugoslav yazarını değil, Arden'in görsel bir kısa oyununu seçmişti. İkinciliği alan Yugoslav Tiyatrosu ise, sözden çok, büsbütün görsel bir oyunla festivale katılmıştı. Buna karşılık, bir genç Yugoslav şairi Rade Pavelskiç'in yazdığı, Yugoslav Branko Krasmanovik Tiyatrosunun oynadığı «Soytarılar» oyunu, söze dayanan bir oyun olduğu için, hemen hiç kimse oyunu anlayamamış yada kendine göre bir yorum tutturmuştu. Ertesi gün yazar ve yönetmen, oyunu açıklayınca Yargıcılar Kurulu üyeleri, seyrettikleri oyundan büsbütün başka birşey anladıklarını gördüler.

Polonya Kalambur Tiyatrosu da, yargıcılar kurulunun önceden bildiği Kel Şarkıcı'yı oynamakla, salt söze dayanan bu oyunun anlaşılma zorluğunu ortadan kaldırmış oldu.

3 — Bir festival yarışmasına katılan oyunun, seyirciye ve özellikle yargıcılar kuruluna en kolay biçimde aktarılması gerekiyor. Bu, çok doğaldır. Ne var ki bu zorun, teksti ve dolayısıyla oyun yazarını ortadan silmektedir. Çünkü haklı olarak derece almak isteyen tiyatrolar, göze seslenmeyi yeğliyorlar, görsel oyunlar seçiyorlar. Böylece, oyun teksti ve oyun yazarı, aradan kalkıyor. (Ayrıca böyle bir tiyatro akımı da var.)

İstanbul Barış Şenliğinde birinciliği John Arden'in oyunu almıştı ama, bu sekiz — on sayfalık kısa oyunu, SEK Tiyatrosu, oyun esas kalmak üzere, uzatmış ve görselliğini öne almıştı. İkinciliği alan oyundaydı, oyun yazarı hiç yoktu ve tekst kesin değildi, her zaman çıkarılabilen, eklenebilen, değiştirilebilen bir oyun

karıvası vardı yalnız. İtalyanların oynadığı oyun da oyuncuların yazdığı, teksti belirsiz bir oyundu. Adana Sanat Tiyatrosunun oyunu için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Festival Tiyatroları, görsel olmak zorunundan ötürü, yazarsız ve teksti geriye iten bir yol tutmaktadır.

4 — Çok doğal olarak, festivale katılan tiyatrolar, evrensel ve aktüel konuları yada hem evrensel hem aktüel konuları seçiyorlar. Bu da çok iyi bir şeydir. Çünkü böylece, anlatma yaygınlığını sağladıkları gibi, oyunun etkisini de artırıyor ve seyirciye aktarılmasını kolaylaştırıyorlar. Evrensel ve aktüel konuları seçmenin bu yararları yanında bazı sakıncıları da ortaya çıkıyor.

Türkiye'den buna benzer örnek göstermek istiyorum. Son yıllarda sosyalizmin yaygınlığının tiyatroya aktarılması düşünüldü. Ashında iyi bir şey. Ne var ki, işin ucuzuna kaçıldı. Sahnedeki oyuncular, açalara sömürgeciye sövünce, seyircinin alkışla beliren tepkisi, tiyatro yönünden başarı sayıldı. Oysa bu kolaylık ve ucuzluklar, bu çok kaba çizgili söz ve davranışlar ne tiyatro, ne sosyalizmdir.

İstanbul Barış Şenliğine katılan altı yabancı tiyatrodan üçünün birbirine benzer olayları yer yer işleyişleri ilginçtir. Bu üç tiyatrodan da, Arap — İsrail savaşına değinen yerler, Başkan Johnson'un kolay yerilmesi, Vietnam Savaşı ve daha bunlara benzer şeyler vardı. Bunlar, tipki bizdeki sahnede açalara sövülmesi gibi, seyirciden kolay alkış alabilir. Ama, bir gözü kara bezle bağlı Moşe Dayan'ın sahneye çıkarılmasıyla, salt bu ve bunun gibi şeylerle tiyatro yapılamaz. Her biri ayrı ayrı işlenilmesi gereken bu konular yüzeysel bir gösteriyle, hiç derinliğine inilmeden sahneden gösterilmekle, tiyatromun kolayına ve ucuzuna kaçılmış oluyor.

Özetleyin bunu demek istiyorum. Çoğalan tiyatro festivalleri yüzünden, festival tiyatrosu diyebileceğimiz yeni bir tiyatro türü ortaya çıkmaktadır. Bazı niteliklerini saydığım bu tiyatroya karşı değilim, çünkü bu zorunlu ve doğaldır. Ancak, amaç salt yarışmada derece almak olunca, tiyatroların bazı kolaylık ve ucuzluklara, dahası kurmuşluklara kaçabileceğini, yargıcılar kurulu üyelerinin gözden uzak tutmamaları gerekir.